

บทที่ 1

บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การดำรงชีวิตของมนุษย์นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผูกพันกับการนำประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้โดยไม่คิดถึงคุณประโยชน์ของทรัพยากรที่มีอยู่ กิจกรรมต่าง ๆ มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยของความเจริญทางเทคโนโลยี การพัฒนาทางความคิดของมนุษย์ที่สร้างสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ เพื่อเอาชนะธรรมชาติ และดึงเอาคุณค่าจากทรัพยากรมาใช้ในปริมาณมากขึ้น ที่นับวันจะหมดลงไปพร้อมกับการเพิ่มปริมาณการบริโภคทรัพยากรของประชากรโลก ผลที่ตามมาก็คือ ความร่อยหรอและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่ยังหลงเหลืออยู่ รวมทั้งความผิดปกติของสิ่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงขึ้นทุกที ซึ่งในเวลาไม่กี่ศตวรรษหลังยุคของการปฏิวัติอุตสาหกรรม ได้เกิดวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมไปทั่วโลกที่ไม่เว้นแม้แต่ประเทศไทย ทั้งนี้ เนื่องจากการเร่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจทัดเทียมกับอารยประเทศ ทำให้สภาพการดำรงชีวิตของคนในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จนกลายเป็นผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่กระทบต่อสังคมของแต่ละท้องถิ่น

การประสบกับปัญหาต่าง ๆ ทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ทำให้องค์กรต่าง ๆ และผู้คนในชุมชนเริ่มตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม และหันมาเอาใจใส่อย่างจริงจังต่อวิกฤตการณ์เหล่านั้น มีการรวมพลังเป็นกลุ่ม เครือข่ายต่าง ๆ ในแต่ละกลุ่ม ชุมชนทั้งที่ประสบปัญหาจากวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมและที่ยังไม่ได้รับผลกระทบใด ๆ แต่อาจได้รับอิทธิพลการเชื่อมโยงการถ่ายโอนความรู้ ความคิด จากกระแสของความเคลื่อนไหวด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดจิตสำนึกและความตระหนัก มีความต้องการที่จะปกป้องผลประโยชน์และกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรของชุมชน โอกาสของการได้เข้าไปมีส่วนร่วมค้นหาแนวทางด้านจัดการสิ่งแวดล้อม ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรต่อต้านการทำลายสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการสร้างสรรค์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของคนในท้องถิ่น ก่อให้เกิดผลดีต่อสิ่งแวดล้อมในระดับประเทศและระดับโลก

การรวมตัวเป็นกลุ่ม องค์กรภายในชุมชนนั้น เป็นรูปแบบกระบวนการหนึ่งของการบริหารจัดการความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เพื่อร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบ มีรูปแบบที่หลากหลายเป็นสถาบันร่วมและกลไกของชุมชน เพื่อตั้งรับและตอบโต้กับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบชุมชน อันจะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในองค์กร และควมมีศักยภาพขององค์กรต้องถึนมากขึ้น ประเด็นดังกล่าว ได้ถูกบรรจุและเน้นการให้ความสำคัญสำคัญขององค์กรชุมชน การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ของชุมชนไว้เป็นแนวทางของการดำเนินงานการพัฒนา ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 8 - 9 ว่า " รัฐจะต้องกระจายการพัฒนาด้วยการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน" (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2538) แต่ทั้งนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพด้วย (สมพันธ์ เตชะอธิก , 2540)

เนื่องจากความเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ นี้ เป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่นำปัญหาทางสิ่งแวดล้อมมาเป็นจุดยืน เพื่อการรวมตัวในการสร้างบทบาทเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและกำหนดนโยบายของรัฐ และเปลี่ยนจากการรวมศูนย์อำนาจที่สั่งการมาจากรัฐส่วนกลาง หรือการบริหารจากบนลงล่างมา เป็นการบริหารจากชุมชนระดับล่างขึ้นไป ดังนั้น สำนึกของการรวมกลุ่มของชุมชน จึงมีลักษณะความสัมพันธ์เชิงแนวราบ ที่มีไ้เกิดจากการจัดตั้งโดยการใช้อำนาจและกลไกของรัฐเข้ามาสั่งการ หรือจัดตั้งให้เกิดอย่างมีสัมพันธ์ในเชิงแนวตั้ง มีความเป็นอิสระทางการเมือง หรือเกิดความสำนึกตระหนักในปัญหาของชุมชนตนเอง ก่อให้เกิดพลังการสร้างสรรค์ มีการประสานความร่วมมือกันทุกฝ่าย เพื่อคิดค้นวิธีการดำเนินงานกิจกรรม ที่สามารถตอบสนอง แก้ไขปัญหาพร้อมของชุมชนตนเองได้หลากหลายรูปแบบที่แปลกใหม่ ซึ่งแตกต่างไปจากวิธีการแนวคิดแบบเดิม โดยมีการนำเอาทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นเข้ามารวมกัน (อนุชาติ พวงลำสี, 2543)

การรวมกลุ่ม อาจเกิดจากการประสบกับปัญหาวิกฤตการณ์ร่วมกัน หรืออาจเกิดจากความเชื่อ ภูมิปัญญา ความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนา วัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นที่เหมือนกัน ดังเช่น กลุ่มองค์กรชาวบ้าน (Grassroots Organization) หรือกลุ่มองค์กรชุมชน (Community Organization) ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อเคลื่อนไหวในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรในท้องถิ่นของตน กลุ่มคนเหล่านี้มีแรงผลักดันจากปัญหาความขัดแย้งที่คุกรุ่นเป็นประเด็นเร่งด่วน (Hot Issue) เช่น คณะกรรมการชาวบ้าน 47 ป่า ที่เกิดขึ้นมาจากความขัดแย้งเรื่องป่าและที่ดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากโครงการ คจก. กลุ่มฮักลำน้ำมูล ซึ่งเป็นการรวมตัวของชาวบ้าน

ที่เกิดจากกรณีความขัดแย้งเรื่องเขื่อนปากมูล กลุ่มรักษ์เขาใหญ่ที่เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มคนในท้องถิ่น ที่ต้องการต่อต้านความไม่ชอบมาพากลในโครงการสร้างเขื่อนเขื่อนรอกที่เขาใหญ่ ([http // www : seub.or.th](http://www.seub.or.th))

นอกจากประเด็นด้านความขัดแย้งแล้ว ยังได้มีการนำเรื่องวิถีชุมชน สังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม มาเป็นประเด็นหลัก เช่น กลุ่มลำพูนเสนาในภาคเหนือ สมัชชาเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม กลุ่มเยาวชนรักษ์คอยอินทน์ กลุ่มเครือข่ายเยาวชนมูลนิธิอภัยภูเบศร ชุมชนคนบ่อว่า จังหวัดน่าน เป็นต้น โดยในแต่ละกลุ่ม จะมีเยาวชนที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินกิจกรรม ด้วยรูปแบบต่าง ๆ และมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากลุ่มอื่นเพราะเป็นกำลังสำคัญที่จะเป็นผู้รับผิดชอบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการปกครองประเทศที่รวมไปถึงระดับโลก

แผนปฏิบัติการ 21 : Agenda 21 จากการประชุม Earth Summit ที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล ในปี ค.ศ. 1992 ได้กำหนดการส่งเสริมบทบาทของเด็กและเยาวชนในการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Children and Youth in Sustainable Development) โดยมีสาระประเด็นด้านที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การให้เยาวชนได้แสดงความคิดเห็น เพื่อกำหนดอนาคตของตนเองในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อการตัดสินใจ ในเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือการได้รับการศึกษาอบรม เรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตลอดระยะเวลาของการศึกษาในโรงเรียน รวมทั้งการที่รัฐได้ปรึกษากับเยาวชน และให้เยาวชนได้มีโอกาสส่งตัวแทนเข้าร่วมการประชุมในการตัดสินใจที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับประเทศและที่องค์การสหประชาชาติด้วย

ในขณะเดียวกัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้เน้นให้ "คน" ซึ่งหมายความรวมถึง "เยาวชน" เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพราะเชื่อมั่นว่า "คน" และ "เยาวชน" เป็นปัจจัยที่ชี้ขาด ถึงความสำเร็จของการพัฒนาในทุกเรื่อง ซึ่งหากมีศักยภาพที่เพียงพอแล้ว ก็จะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม และชาติบ้านเมืองได้อย่างเต็มความสามารถ คนในสังคมย่อมได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน ปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ยังได้มุ่งเน้นถึงการให้โอกาสด้านความเคลื่อนไหวในการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ที่จะพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชนของตนได้อย่างเต็มที่

เยาวชน เป็นวัยที่เต็มไปด้วยพลัง ทั้งทางกาย ความคิด และสติปัญญา เป็นพลังในการสร้างสรรค์ และจริงจังในการเข้ามารับใช้ต่อส่วนรวม เป็นแกนหลักของชาติที่จะสืบสานต่อเนื่อง

ถึงความ เป็นไป ในสังคม จรรโลง และสืบทอด ถึงคุณค่า และคุณธรรม ของสังคม และสำคัญที่สุด ก็คือ การคงไว้ซึ่งความเป็นชาติภายใต้ความเท่าเทียมกัน อย่างยุติธรรม ในการดำเนินกิจกรรม ด้านสิ่งแวดล้อม ในชุมชน ซึ่งได้รับการปลูกฝังสร้างจิตสำนึก ในความรัก ความห่วงใย ในทรัพยากร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม มีโอกาสได้ แสดงความสามารถ ในการจัดการสิ่งแวดล้อม ร่วมกับองค์กร ต่าง ๆ ทั้งภายใน และภายนอกชุมชน ก็จะเป็นการสานต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนให้เกิดความ ยั่งยืนในที่สุด

จังหวัดน่าน เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีกลุ่ม องค์กรเกิดขึ้นมากมาย มีการรวมตัวกันตาม ธรรมชาติ และทั้งที่ได้รับการสนับสนุนให้เกิดการรวมตัวเป็นกลุ่ม องค์กร มีการดำเนินกิจกรรม ต่าง ๆ ที่ประสานกัน อย่างเหนียวแน่น ทั้งภายในชุมชน และระหว่างชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชน เช่น ด้านการส่งเสริมอาชีพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านศิลปวัฒนธรรม และด้านสาธารณสุข โดยมีเครือข่าย องค์กรต่าง ๆ ทั้งจังหวัดน่านกว่าหนึ่งร้อยองค์กร (ประชาคมจังหวัดน่าน, 2540)

แต่ละกลุ่มจะมีรูปแบบ กระบวนการในการจัดการของตนเอง ที่จะทำให้คนในชุมชน เกิดการเรียนรู้ มีจิตสำนึก และตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้น แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างกลุ่มหรือ องค์กรภายนอก มีการเคลื่อนไหว และตื่นตัวต่อการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง และเชื่อมโยง แนวคิดให้สอดคล้องกับโครงสร้างทางสังคม เกิดกระบวนการรวมตัวเชื่อมโยงกันเป็น “เครือข่าย ระหว่างชุมชน” (บรรจง นะแสง, 2534) ซึ่งก่อให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อศักยภาพการจัดการ สิ่งแวดล้อมในชุมชนได้เป็นอย่างดี การจัดการสิ่งแวดล้อม จึงมิใช่เพียงหน้าที่ของกลุ่มองค์กรใด องค์กรหนึ่ง ที่จะเป็นผู้นำในการจัดการ แต่เป็นหน้าที่ที่ทุกคนจะต้องร่วมรับรู้ รับผิดชอบ และร่วมกัน ตัดสินใจ ในการหาแนวทางป้องกัน และแก้ไขต่อปัญหาที่เกิดขึ้น

การถ่ายทอดการเรียนรู้ ทำให้เกิดการปรับประยุกต์ และนำเอาแบบอย่างการดำเนิน กิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน ในท้องที่แต่ละอำเภอ ชุมชน และส่งผลโดยตรงต่อเยาวชน ในอำเภอแม่จริม โดยเฉพาะการเกิดเครือข่ายการจัดการสิ่งแวดล้อม จากการรวมตัวของเยาวชน ในหมู่บ้านต่าง ๆ เช่น กลุ่มเยาวชนอนุรักษ์พันธุ์ปลาบ้านพรหม ชมรมคนรักต้นไม้บ้านตอง กลุ่ม เยาวชนฮักแม่จริม กลุ่มเหล่านี้ มีการประสานงานกันภายในอำเภอแม่จริม เป็นเครือข่ายในการ ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม รวมถึงด้านการพัฒนาชุมชน โดยมีกลุ่ม เยาวชนฮักแม่จริม เป็นกลุ่มหลักดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ประสานงานกับกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน ต่าง ๆ ในอำเภอแม่จริม องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายใน และภายนอกชุมชน

กลุ่มเยาวชนที่เกิดขึ้นในจังหวัดน่าน มักจะเริ่มมาจาก การรวมตัวกันทำกิจกรรมของ เยาวชนในหมู่บ้าน สถานศึกษา โดยมีกิจกรรมที่หลากหลาย และแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับ ความสนใจ และสภาพแวดล้อมในชุมชนของตนเอง ที่ทำให้เกิดกลุ่ม และการรวมกลุ่มของ เยาวชนจะแตกต่างกัน บางกลุ่มรวมตัวกันทำกิจกรรมที่สนใจ บางกลุ่มเกิดจากการที่มีเจ้าหน้าที่ องค์กรพัฒนาเอกชน ครู พระสงฆ์ เข้าไปมีส่วนร่วมในการจุดประกายแนวคิด ให้เกิดการรวมกลุ่ม กันตามเจตนารมณ์ของตนเองและวิถีชุมชน การรวมกลุ่มของเยาวชนในบางครั้ง ก็ไม่อาจเกิดขึ้น โดยลำพังได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยกลุ่มใหญ่ที่มีความมั่นคงและเข้มแข็ง ที่จะเป็นปัจจัย สำคัญในการสนับสนุนการดำรงอยู่ของกลุ่ม รวมถึงการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มเยาวชนในการ ดำเนินกิจกรรมได้ตามความต้องการ ดังนั้น ศักยภาพของกลุ่มเยาวชนนั้นย่อมขึ้นกับความ เข้มแข็งขององค์กรชุมชนด้วย แม้การรวมกลุ่มของเยาวชนและกิจกรรมที่ทำจะแตกต่างกัน แต่ ปรากฏการณ์ที่คล้ายกันก็คือ เยาวชนต้องการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ใน ชุมชนของตนเองร่วมกับผู้ใหญ่ในชุมชน ได้แก่ ปัญหาการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ปัญหาเอดส์ ยาเสพติด ปัญหาสังคม การเคลื่อนย้ายแรงงาน เป็นต้น

การพบปะกันในเวทีเยาวชน ได้กระตุ้นให้เกิดพลังสร้างสรรค์ในการที่จะร่วมพัฒนา สังคม ชุมชน สิ่งแวดล้อม ตลอดจนจิตสำนึกและคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ เยาวชนกลุ่มต่าง ๆ นี้ ได้มีการตกลงร่วมกันในการที่จะมีเวที พบปะ พูดคุยระหว่างเพื่อน จึงได้ร่วมกันจัดกิจกรรมค่าย เยาวชนกับสิ่งแวดล้อมขึ้น ซึ่งผลที่ตามมาก็คือ การเกิดเครือข่ายเยาวชนเพิ่มขึ้นในอำเภอต่าง ๆ อย่างมากมาย ปัจจุบันจังหวัดน่านมีเครือข่ายเยาวชนที่กระจายอยู่ตามหมู่บ้าน ชุมชน อำเภอ ต่าง ๆ เป็นจำนวนถึง 54 กลุ่ม (เยาวชนเครือข่ายมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน, ม.ป.ป.) โดยเยาวชนเหล่านี้ จะมีโอกาสได้พบปะแลกเปลี่ยนและทำกิจกรรมร่วมกันทุกปี ได้แก่ กิจกรรมค่ายเยาวชนกับสิ่งแวดล้อม กีฬาเชื่อมความสัมพันธ์ กิจกรรมรณรงค์ต่อต้านในวันสำคัญ นอกจากนี้ ยังได้มีการจัดทำเป็น จุลสารชื่อ "หน่อไม้" เพื่อใช้เป็นสื่อกลางของการติดต่อระหว่างเพื่อนเยาวชนเครือข่ายด้วยกัน ที่ ทำให้เยาวชนได้ทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม

กลุ่มเยาวชนอีกแม่จริม เป็นเครือข่ายเยาวชนกลุ่มหนึ่ง ที่มีจุดเริ่มต้นจากการรวมตัวกัน เพื่อพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน ร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ กับชมรมคนบ่อว่า อันเป็นองค์กร ท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มแม่บ้าน ผู้สูงอายุ เกษตรกร ผู้ติดเชื้อเอดส์ และพระสงฆ์ การรวบรวมและ ชักชวนเยาวชนจากหมู่บ้านต่าง ๆ จำนวน 38 หมู่บ้านใน 5 ตำบลของอำเภอแม่จริม อาสาสมัครเข้า มาเป็นสมาชิกของกลุ่ม ร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน ได้แก่ น้ำ

ป่าไม้ การจัดการมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล โดยการชักชวนชาวบ้านให้ช่วยกันปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ การดำเนินกิจกรรมร่วมกับคณะกรรมการป่าชุมชน การจัดแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาเพื่อเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในแหล่งน้ำของชุมชน การพบปะกลุ่มเยาวชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันในท้องที่อำเภอเดียวกัน เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมสิ่งแวดล้อม ให้เยาวชนในชุมชนต่าง ๆ เกิดความสำนึกและความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม จัดให้มีกิจกรรมการรณรงค์การจัดการมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลของอำเภอแม่จริม การร่วมแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนข้อมูล และร่วมกันค้นหาแนวทางแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ด้วยวิธีการต่าง ๆ ร่วมกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งในภาครัฐบาลและภาคองค์กรเอกชน เช่น กลุ่มเครือข่ายของชมรมคนบ่อว่า เครือข่ายเยาวชนในจังหวัดน่าน รวมทั้ง เครือข่ายใหญ่อย่างกลุ่มฮักเมืองน่าน

“เยาวชนกลุ่มนี้เขาทำงานกันอย่างเข้มแข็ง รับผิดชอบงานดี อาจจะมีบ้างแต่ก็มีความพยายาม โดยเฉพาะเรื่องของความตั้งใจและเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน และเป็นกลุ่มที่มีรูปแบบของการทำงานที่เด่นชัด เป็นแบบอย่างในการทำงานของเยาวชนกลุ่มอื่น ๆ ในอำเภอ” (กำนันตำบลน้ำปาย, สัมภาษณ์ เมษายน 2544)

ผลงานของเยาวชนที่ปรากฏชัด จากคำบอกเล่าของแกนนำชุมชนหลายท่าน ที่พอสรุปถึงศักยภาพของกลุ่มเยาวชนฮักแม่จริมได้ว่า เป็นกลุ่มที่มีกระบวนการดำเนินงานที่ชัดเจนสามารถทำงานได้เหมือนกับผู้ใหญ่ แม้ว่าจะเป็นกลุ่มที่รวมตัวได้ไม่นาน มักจะเป็นแกนนำในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดหาถังขยะในชุมชน การจัดกิจกรรมผ่าป่าขยะ เพื่อต้องการให้คนในชุมชนได้เห็นความสำคัญของปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเรื่องขยะ การอนุรักษ์ป่าไม้ การดูแลและอนุรักษ์แหล่งน้ำว่าและน้ำแม่จริมโดยการอนุรักษ์พันธุ์ปลา จัดกิจกรรมค่ายอบรม ร่วมกับเยาวชนและองค์กรต่าง ๆ ในอำเภอแม่จริม ในการปลูกฝังจิตสำนึกการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เยาวชนได้รับการอบรมมาก่อน จากกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฮักเมืองน่าน แล้วทางกลุ่มเยาวชนก็นำมาจัดอีกครั้งในอำเภอ ซึ่งทำให้เยาวชนในอำเภอแม่จริมเริ่มต้นตัวในการรักท้องถิ่น มองเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม และเป็นแนวร่วมกับกลุ่มนี้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้น “ ฉะนั้น กิจกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นกิจกรรมที่มุ่งด้านการสร้างจิตสำนึกและความตระหนัก โดยวิธีการต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมแก่เยาวชนและประชาชนในชุมชน

จากความเห็นดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า กลุ่มเยาวชนมีการทำงานอย่างจริงจัง จนชุมชนและกลุ่มเยาวชนด้วยกันก็ให้การยอมรับ ซึ่งที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน เยาวชนได้รับความร่วมมือจาก

ชุมชนในการปฏิบัติงานทุกครั้ง อีกทั้งยังเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนอื่น ๆ และเกิดเครือข่ายเยาวชนเพิ่มขึ้นทั่วอำเภอแม่จริม ในการดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและจัดการสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดกิจกรรมการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในลำน้ำว่า ที่เริ่มจากบ้านห้วยซ้อแล้วขยายเครือข่ายการดำเนินงานออกไปในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น บ้านพรม บ้านนาเชียว ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อาศัยลำน้ำว่านี้เป็นลำน้ำหลักของชุมชน ปัจจุบันพบว่า ปลาในลำน้ำดังกล่าวมีปริมาณเพิ่มขึ้น และพันธุ์ปลาหายากที่มีจำนวนน้อยมากนั้น เริ่มมีจำนวนที่เพิ่มมากขึ้น (พิชญ์ สุทธิใส, สัมภาษณ์ธันวาคม 2543) สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าเด็กหรือเยาวชน มีความสามารถที่จะดำเนินงานหรือมีศักยภาพเทียบเท่ากับผู้ใหญ่ ถึงแม้จะถูกมองว่าการรวมกลุ่มของเยาวชนนั้น มักจะไม่ยั่งยืนก็ตาม แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม เพราะอนาคตของชุมชน ประเทศ และโลกนั้นอยู่ในมือของเยาวชนในปัจจุบัน

การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนฮักแม่จริม ที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการสร้างเสริมที่เป็น การเปิดโอกาสให้แก่เยาวชนได้รู้จักการคิด แก้ปัญหา และกล้าที่จะแสดงออกถึงความคิดเห็นที่ตนและกลุ่ม มีต่อสังคมโดยรวมในการที่จะพัฒนา และมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในรูปแบบบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตย อีกทั้งยังเป็นการสร้างกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหัวใจที่สำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่จะส่งผลให้เยาวชนเหล่านี้เติบโตเป็นพลเมืองแห่งรัฐที่มีคุณภาพในอนาคต การวิจัยครั้งนี้จึงสนใจศึกษาว่า การรวมกลุ่มของเยาวชนนั้นเป็นผลจากอิทธิพลของปัจจัยใดบ้าง และศักยภาพของกลุ่มเยาวชนฮักแม่จริมในการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นเป็นผลจากกระบวนการอะไร และมีการใช้รูปแบบใดในการจัดการสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาของกลุ่มเยาวชนอื่น ๆ ในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไปได้

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่ม เพื่อจัดการสิ่งแวดล้อมของกลุ่มเยาวชนฮักแม่จริม
- 2.2 เพื่อศึกษากระบวนการและรูปแบบที่ก่อให้เกิดศักยภาพในการดำเนินกิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนของกลุ่มเยาวชน

3. ขอบเขตในการศึกษา

- 3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของเนื้อหาและประเด็นที่จะทำการศึกษา ดังนี้

3.1.1 ศึกษาบริบทชุมชนพื้นที่ที่ทำการศึกษาคือ อำเภอแม่จรม จังหวัดน่าน ถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม โครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรมประเพณี ลักษณะทางเศรษฐกิจ ประชากรและการดำรงชีพรวมทั้งประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น เพื่อให้เข้าใจถึงสภาพพื้นฐานทางสังคมของเยาวชน อันเป็นแหล่งเป้าหมายหาคอมทางความคิด การกระทำของเยาวชนในการดำเนินการต่าง ๆ จากสภาพของพื้นที่ที่ทำการศึกษา

3.1.2 ศึกษาปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มเยาวชนฮักแม่จรม คือ

- 1) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยศึกษาลักษณะแวดล้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือแหล่งน้ำ ป่าไม้ และสภาพแวดล้อมในชุมชน ที่มีอิทธิพลให้เกิดการรวมกลุ่มของเยาวชน ที่ส่งผลต่อการเกิดกระบวนการและรูปแบบของกิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน
- 2) ปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม ศึกษาถึงลักษณะของวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของสังคมรอบด้านของเยาวชน ที่ส่งผลต่อความต้องการในการรวมกลุ่มของเยาวชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน
- 3) ปัจจัยด้านครอบครัว ศึกษาถึงการเรียนรู้ การได้รับการกล่อมเกลา ซึมซับความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งการเป็นแบบอย่างการรวมกลุ่มและการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชนแก่เยาวชน
- 4) ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากหน่วยงาน กลุ่มและองค์กรทั้งภายในและภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน ที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มและมีอิทธิพลต่อกระบวนการและรูปแบบจัดการสิ่งแวดล้อมของเยาวชน รวมถึงการติดต่อสัมพันธ์ภายในของเยาวชนด้วยกัน และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและเยาวชนกับกลุ่มองค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มเพื่อสร้างศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน
- 5) ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ของเครือข่าย ศึกษาในลักษณะ ความสัมพันธ์ของเยาวชนกับองค์กร กลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ ที่มาจากความเป็นผู้นำ ส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของเยาวชน และองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เกิดการรวมกลุ่มในการดำเนินกระบวนการและรูปแบบ การดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมของเยาวชน ที่จะส่งผลให้เกิดศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมของเยาวชน
- 6) ปัจจัยด้านการเรียนรู้ของเยาวชน ศึกษาจากการเรียนรู้ของเยาวชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม จากสื่อ วิธีการและบุคคล ในปัจจัยต่าง ๆ

ที่ส่งผลต่อการเกิดความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติ เกิดความตระหนัก ที่ทำให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม จนเกิดทักษะ ความสามารถในการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ เกิดทักษะที่จะนำไปใช้ในกระบวนการและรูปแบบในการจัดการสิ่งแวดล้อม

3.1.3 ศึกษากระบวนการในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน และรูปแบบที่กลุ่มเยาวชนใช้จัดการสิ่งแวดล้อม ที่ส่งผลต่อศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมของเยาวชนกลุ่ม อักแม่จริม

3.2 ขอบเขตด้านประชากร ดำเนินการศึกษาจากคณะกรรมการกลุ่มเยาวชน อักแม่จริม และกลุ่ม บุคคลที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเยาวชนในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งได้แก่

3.2.1 คณะกรรมการกลุ่มเยาวชนอักแม่จริม ซึ่งได้แก่ ประธานกลุ่ม รองประธานกลุ่ม เลขานุการ และสมาชิก เพื่อให้ทราบข้อมูลด้านที่มาของการรวมกลุ่ม จากปัจจัยด้านต่าง ๆ กระบวนการและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมของกลุ่มเยาวชนอักแม่จริม

3.2.2 กลุ่ม บุคคลที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเยาวชน ซึ่งได้แก่

1) ผู้ปกครองของเยาวชน เพื่อศึกษาถึงการกล่อมเกลาเลี้ยงดู อบรม สอนสนับสนุนและส่งเสริมให้เยาวชนมีโอกาสในการมีส่วนร่วมกับองค์กร หน่วยงาน ที่มีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่มของเยาวชน ส่งผลต่อกระบวนการและรูปแบบของการจัดการสิ่งแวดล้อมของกลุ่มเยาวชน อักแม่จริม

2) กลุ่มเพื่อน เพื่อให้ทราบข้อมูลแวดล้อมตัวเยาวชน ด้านการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อน ซึ่งส่งผลต่อการรวมกลุ่มของเยาวชน กระบวนการและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมของกลุ่มเยาวชนอักแม่จริม

3) ผู้นำในชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโได้ และพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญของชุมชน เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการให้การสนับสนุนกิจกรรมของเยาวชน ส่งผลต่อการรวมกลุ่มของเยาวชน ที่ก่อให้เกิดกระบวนการและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน

4) บุคคล หน่วยงานและองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ที่มีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่ม และเกี่ยวข้องในการสนับสนุน ส่งเสริม ในกระบวนการและรูปแบบของการดำเนินกิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมของกลุ่มเยาวชนอักแม่จริม ได้แก่ พัฒนาการอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล รวมทั้งชาวบ้านในพื้นที่ที่กลุ่มเยาวชนได้เข้าดำเนินกิจกรรม

3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ คือ อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ดำเนินกิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม ของกลุ่มเยาวชนอักแม่จริม โดยอาศัยศูนย์-

การศึกษานอกโรงเรียนบริเวณหน้าวัดห้วยซ้อ บ้านห้วยซ้อ อำเภอแม่จรม จังหวัดน่าน เป็นสถานที่ทำการของกลุ่ม จากบริบทแวดล้อม และการมีความเคลื่อนไหวขององค์กรท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ตลอดเวลาของจังหวัดน่าน และชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะในอำเภอแม่จรม ก็เป็นอีกพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อมเช่นกัน จึงเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่ผู้วิจัยได้เลือกเข้าศึกษาในพื้นที่ดังกล่าว

4. นิยามศัพท์ในการศึกษา

ศักยภาพการจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถของกลุ่มเยาวชนอัครแม่จรม ในการจัดการสิ่งแวดล้อม ผ่านกระบวนการและรูปแบบของกิจกรรมเพื่อจัดการสิ่งแวดล้อม

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของเยาวชน หมายถึง สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการรวมตัวของเยาวชนในกลุ่มเยาวชนอัครแม่จรม ประกอบด้วย ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน ด้านสังคม วัฒนธรรม ด้านครอบครัว ด้านการสนับสนุนขององค์กร หน่วยงานในภาครัฐและเอกชน ด้านความสัมพันธ์ในเครือข่ายของเยาวชนที่ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ นำไปสู่การรวมกลุ่มของเยาวชน เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน

การรวมกลุ่ม หมายถึง การรวมตัวของเยาวชน ในอำเภอแม่จรม ซึ่งเป็นผลมาจากอิทธิพลของปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน สังคมวัฒนธรรม ครอบครัว องค์กรสนับสนุน และความสัมพันธ์เครือข่ายกิจกรรมระหว่างกลุ่มเยาวชนทั้งภายในและภายนอก

การเรียนรู้ หมายถึง ประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจ เจตคติและทักษะของเยาวชน อันเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มและศักยภาพของกลุ่มเยาวชน โดยผ่านกระบวนการและรูปแบบในการจัดการสิ่งแวดล้อม

การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน หมายถึง การกระทำกับแหล่งน้ำ ป่าไม้ และมูลฝอยในชุมชนของเยาวชน โดยอาศัยกิจกรรมและวิธีการอย่างเป็นลำดับขั้นตอน คือ

1) กระบวนการในการจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง ลำดับขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน ที่กลุ่มเยาวชนอัครแม่จรมมีส่วนร่วมในการจัดการ ได้แก่ การร่วมวิเคราะห์ หาสาเหตุปัญหาเกี่ยวกับแนวทางแก้ไข การลงมือปฏิบัติและประเมินผล

2) รูปแบบในการจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง แนวทาง วิธีการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนอัครแม่จรมที่ส่งผลต่อศักยภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน คือ

แหล่งน้ำ ได้แก่ ใช้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์แหล่งน้ำ และจัดตั้งเขตอนุรักษ์แหล่งน้ำ และพันธุ์สัตว์น้ำอย่างจริงจัง

ป่าไม้ ได้แก่ การร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินกิจกรรมร่วมกับคณะกรรมการป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน และร่วมในการกระบวนการจัดการป่าชุมชน โดยการร่วมสำรวจ ในคณะกรรมการตรวจป่าเพื่อประเมินผลการดำเนินงานของคณะกรรมการป่าชุมชน

มูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ได้แก่ การเป็นอาสาสมัครและจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น การเป็นแกนนำดำเนินกิจกรรมในโครงการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนด้านมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ของสาธารณสุขอำเภอแม่จรม

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University